

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи
Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна»
Всеукраїнська асоціація практикуючих психологів

ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ДОПОМОГИ В ПЕРІОД КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Методичні рекомендації

Київ 2014

УДК
ББК

Автори:

Андреєнкова В.Л., Войцях Т.В., Ковальчук Л.Г., канд. пед. наук,
Лунченко Н.В.

Рекомендовано до друку радою Українського науково-методичного
центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України
(протокол №9 від 02.10.2014)

Рецензенти:

Березіна Н.О., головний спеціаліст відділу позашкільної освіти,
виховної роботи та захисту прав дитини МОН України
Романовська Д.Д., завідувач науково-методичного центру практичної
психології і соціальної роботи ІППО Чернівецької області,
канд. психол. наук

Загальна редакція:

Панок В.Г., доктор психол. наук, професор, Левченко К.Б.,
доктор юрид. наук, професор
Упорядники: Андреєнкова В.Л., Лунченко Н.В.

Б

Правила безпеки та можливості отримання допомоги у період конфлікту в
Україні : метод. рек. — К. : Агентство “Україна”. — 2014. — 48 с.

ISBN

У виданні подаються методичні рекомендації з формування навичок без-
печної поведінки в дітей в умовах суспільної кризи та збройного конфлікту в
країні. Окрему увагу приділено можливостям отримання необхідної гумані-
тарної, психологічної, соціальної та правової допомоги дітям та їхнім сім'ям,
зокрема з числа внутрішньо переміщених осіб.

Для педагогічних працівників, студентів вищих навчальних закладів пе-
дагогічного профілю, фахівців громадських організацій, широкого кола гро-
мадськості.

Надруковано за сприяння Діаконії Катастрофенгілфе та фінан-
сової підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини.

ISBN

УДК
ББК

© МЖПЦ «ЛаСтрада-Україна»
© Андреєнкова В.Л., Войцях Т.В.,
Ковальчук Л.Г., Лунченко Н.В.

ЗМІСТ

Вступ	4
--------------------	----------

Розділ 1. Методична робота з педагогічними працівниками з питань безпеки та можливостей отримання допомоги в період конфлікту	6
--	----------

1.1. Засідання методичного об'єднання класних керівників на тему«Соціально-педагогічна робота з дітьми в період конфлікту. Допомога внутрішньо переміщеним особам».....	6
---	---

1.2. Тренінг «Особливості організації та здійснення профілактичної роботи в закладах освіти в конфліктний та постконфліктний періоди»	13
---	----

1.3. Тренінг «Соціально-педагогічна робота з дітьми в період конфлікту: основні правила безпеки та допомога».....	24
---	----

Розділ 2. Проведення занять з учнями.....	29
--	-----------

2.1. План-конспект заняття «Правила безпеки та можливості отримання допомоги в Україні» для учнів 6–11 класів	29
---	----

Розділ 3. Проведення тематичних батьківських зборів	35
--	-----------

3.1. План-конспект батьківських зборів «Соціально-педагогічна робота з дітьми в період конфлікту. Допомога внутрішньо переміщеним особам»	35
---	----

3.2. Загальні рекомендації батькам	40
--	----

Додаток 1. Контактна інформація установ та організацій, які надають допомогу в період конфлікту	41
--	-----------

Додаток 2. Перелік листів Міністерства освіти і науки України.....	47
---	-----------

ВСТУП

Складні соціально-політичні події, що відбуваються в Україні, так чи інакше позначаються на життєдіяльності всього населення країни. Значну частину особи соціально вразливих категорій, які потребують постійної уваги та підтримки з боку держави, фахівців соціальних служб та установ. До них належать діти; сім'ї, члени яких загинули, поранені чи зникли безвісти; жінки; внутрішньо переміщені особи; сім'ї військовослужбовців; сім'ї, в яких зруйновані родинні зв'язки; безробітні; особи та члени їх сімей, що зазнають насильства за свої переконання; сім'ї, які перебували в зоні бойових дій та зараз проживають на територіях підконтрольних уряду України; сім'ї в зоні ризику проведення бойових дій. У соціально-педагогічній та психологічній роботі з цими категоріями громадян важливо пам'ятати, що кожна з них може мати специфічні потреби. Робота має бути побудована на виявленні цих потреб, а також подальше їх задоволення шляхом співпраці з різними суб'єктами соціальної, соціально-педагогічної та психологічної діяльності. Сьогоднішня ситуація в країні вимагає також широкого інформування громадян вразливих груп, особливо з числа внутрішньо переміщених осіб, про можливості отримання необхідної їм допомоги.

Експрес-оцінка соціально-психологічного стану дітей в Донецькій області, здійснена ЮНІСЕФ, виявила підвищений рівень стресу приблизно у чверті дітей віком 3–6 років, у кожній шостій дитини віком 7–12 років та чверті дітей віком 13–18 років. Причиною такого стану передусім, є пережитий досвід дітей. Як свідчить дослідження, майже 40% дітей віком 7–12 років та більше половини дітей віком 13–18 років стали безпосередніми свідками воєнних подій. Діти відчували страх, злість, сум, мали проблеми зі сном або увагою впродовж кількох днів або й тижнів після того, як стали свідками негативних подій. Те, що діти є свідками трагічних подій в країні і активно їх переживають, свідчать також дзвінки, які надходять від них на Національну дитячу «гарячу лінію». Вони як дзеркало відображають те, що відбувається в суспільстві¹.

¹ Експрес оцінка психологічного становища дітей в Донецькій області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Rapid_Psychosocial_Assesment_of_Children_in_Donetsk_Oblast_ua.pdf

У Міносвіти зауважують, що в контексті нових викликів, які постали перед країною, педагогічним працівникам необхідно переглянути практику виховної роботи та захисту дітей в навчальному закладі. У педагогів виникла необхідність пояснювати дітям, що відбувається, як реагувати на конфлікти, що розгортаються між дітьми, як утриматися від жорстких чи емоційних оцінок, як не нашкодити дітям, а навпаки — бути корисними, допомогти їм.

Така специфічна робота для багатьох педагогічних працівників та фахівців громадських організацій є новою. Цим і зумовлена необхідність підготовки збірки методичних рекомендацій з проблем формування навичок безпечної поведінки та інформування про те, яку і де допомогу можуть отримати люди, які її потребують.

Пропонована збірка тематично тісно пов'язана з методичними рекомендаціями «Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період»². Видання було розроблене експертами державних та громадських організацій на допомогу соціальним педагогам, практичним психологам, педагогічним працівникам, фахівцям громадських організацій — усім, хто тісно контактує з дітьми і має знати, що і як говорити маленьким громадянам про події, що відбуваються в країні, і як допомогти їм подолати стреси й тривогу. Збірка вийшла невеликим тиражем і розійшлася серед соціальних педагогів і практичних психологів улітку 2014 р.

Розвиток подій в країні почав вимагати матеріалів про можливості отримання різних видів допомоги як у державних структурах, так і в громадських та волонтерських організаціях. Тому і з'явилися ці методичні рекомендації. Вони містить практичні розробки для проведення занять з учителями, дітьми та батьками, які були обговорені досвідченими тренерами на Всеукраїнському навчально-організаційному семінарі «Можливості отримання допомоги у період конфлікту в Україні» (23 жовтня 2010 р.).

Висловимо сподівання всього авторського колективу, що напрацьовані матеріали допоможуть фахівцям в роботі з вчителями, дітьми та батьками. Коментарі та пропозиції просимо надсилати на адресу Центру «Ла Страда-Україна»: info@la-strada.org.ua. або телефонувати на Національну дитячу “гарячу лінію” 0 800 50 225 (772 з мобільного Київстар та Лайф).

² Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. — Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. — 84 с., 15-25 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://la-strada.org.ua/ucp_mod_library_showcategory_31.html

РОЗДІЛ 1.

Методична робота з педагогічними працівниками з питань безпеки та можливостей отримання допомоги в період конфлікту

1.1. Засідання методичного об'єднання класних керівників на тему «Соціально-педагогічна робота з дітьми в період конфлікту. Допомога внутрішньо переміщеним особам»

Очікувані результати: буде підвищено рівень обізнаності педагогічних працівників про: 1) вразливі групи для роботи в період конфлікту, 2) основні напрями та зміст соціально-педагогічної роботи з дітьми та батьками в період конфлікту, 3) можливості державних структур, громадські і волонтерські ініціативи з надання гуманітарної, психологічної, правової та соціальної допомоги населенню.

План

1. Основні риси соціально-політичної ситуації в країні.
2. Вразливі групи населення. Необхідна допомога.
3. Основні напрями та зміст соціально-педагогічної роботи з дітьми та батьками в період конфлікту.
4. Рекомендації класним керівникам щодо профілактики посттравматичних стресових розладів у дітей.
5. Правила безпечної поведінки.
6. Можливості державних структур, громадські і волонтерські ініціативи з надання гуманітарної, психологічної, правової та соціальної допомоги населенню.

1. Основні риси соціально-політичної ситуації в країні

У контексті нових викликів, що постали перед країною, педагогічним працівникам необхідно переглянути практику виховної роботи та захисту дітей у навчальному закладі.

У педагогів виникла необхідність пояснювати дітям, що відбувається, як реагувати на конфлікти, що виникають між дітьми, як утриматися від надання гострих, емоційних оцінок, як не нашкодити дітям, а навпаки — бути корисними. У Міносвіти зауважують, що педагоги і психологи можуть зробити багато для того,

щоб заспокоїти учнів і допомогти їм адекватно ставитися до подій. Постійний контакт із учителями та друзями допоможе дітям відновити відчуття безпеки. Варто надавати дітям чіткі пояснення зрозумілою їм мовою, не давати нездійснених обіцянок, але потрібно розповідати учням, що держава і громадянське суспільство роблять усе можливе для відновлення миру та порядку в країні, відбиття зовнішньої агресії проти України. Необхідно планувати виховну роботу так, щоб допомогти дитині визначити, чим саме її сім'я, школа, вулиця, місто їй найдорожчі. Чому наша країна нам дорога. Давати дітям необхідно таку інформацію, яку діти здатні зрозуміти і обговорити зі своїми друзями.

«Мозковий штурм». Можливі варіанти запитань: «Які фактори впливають на поведінку дитини в період конфлікту?», «Які нові форми поведінки з'явилися у дітей?», «Як діти реагують на нові події в країні?».

2. Вразливі групи населення. Необхідна допомога

У ситуації конфлікту та в період після його припинення певна частина населення може стати особливо вразливою до ситуацій порушення їхніх прав, потрапляння в складні життєві обставини³, перенесення насильства тощо.

До цієї групи належать:

- діти;
- сім'ї, члени яких загинули;
- сім'ї, члени яких поранені;
- сім'ї, члени яких зникли безвісти;
- жінки;
- внутрішньо переміщені особи;
- сім'ї військовослужбовців;
- сім'ї, в яких зруйновані родинні зв'язки;
- безробітні;
- особи та члени їх сімей, що зазнають насильства з боку громади за свої переконання;

³ Складні життєві обставини — обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті. (Закон України “Про соціальні послуги” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>).

- сім'ї, які перебувають в зоні АТО;
- сім'ї, які перебували в зоні АТО та зараз знаходяться на територіях підконтрольних уряду України;
- сім'ї, які перебувають в зоні ризику проведення бойових дій.

У соціально-педагогічній та психологічній роботі з цими категоріями громадян важливо пам'ятати, що вони можуть мати специфічні потреби. Робота має бути спрямована на виявлення цих потреб, а також подальше їх задоволення шляхом співпраці з різними суб'єктами соціальної, соціально-педагогічної та психологічної діяльності.

Часто внутрішньо переміщених осіб називають біженцями. Але така назва є некоректною, оскільки біженцями є не громадяни України. Закон України *«Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»*⁴ зазначає, що біженець — особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Керівні принципи ООН з питання про переміщення осіб всередині країни містять визначення внутрішньо переміщених осіб. Такими вважаються особи або групи осіб, які були змушені покинути або залишити свої домівки чи місця звичайного проживання, зокрема, в результаті або задля уникнення наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або викликаних діяльністю людини лих, і які не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів. Допускається вживання також терміна тимчасово переміщені особи.

Робота в 4 групах. Визначити основні соціальні, правові, психологічні, педагогічні проблеми внутрішньо переміщених осіб. Кожна група працює над однією категорією проблем.

Презентація роботи груп. Загальне обговорення.

⁴ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

3. Основні напрями та зміст соціально-педагогічної роботи з дітьми та батьками

Виходячи з аналізу соціальних, психологічних, правових, педагогічних проблем категорії внутрішньо переміщених осіб, можна говорити про такі основні актуальні напрями соціально-педагогічної роботи з дітьми та батьками.

1. Виявлення осіб групи ризику та організація надання їм необхідної допомоги Основними етапами цієї діяльності є:

А. Виявляти вразливі групи населення, у тому числі внутрішньо переміщені особи.

Б. Здійснювати аналіз їх потреб.

В. Надавати допомогу у відповідності до здійснення своєї функціональної діяльності.

Г. Перенаправляти по допомогу в органи державної влади, волонтерські групи, громадські організації

2. Формування знань про соціально-політичні події в Україні

3 метою попередження або мінімізації негативних наслідків конфліктних подій важливо формувати знання у дітей, батьків та педагогічних працівників про ситуацію, що склалася. Особливо це стосується необхідності відстеження нових законів та інших нормативно-правових актів, які активно зараз приймаються з метою сприяння захисту та надання допомоги особам у складних життєвих обставинах. Своєчасне донесення такої інформації до дітей, батьків та педагогічних працівників сприятиме зверненню по допомогу від осіб, які її потребують, водночас запобігаючи більш складним наслідкам перенесених подій.

3. Протидія булінгу

Булінг – це тривалий процес свідомого жорстокого ставлення з боку однієї дитини або групи дітей до іншої дитини або групи інших дітей. Жертвою булінгу може стати дитина, погляди якої відрізняються від загальноприйнятих у даному колективі, нові учні в класі. Діти можуть не розказувати про ці випадки нікому з дорослих. Особливо це стосується хлопчиків, від яких батьки через поширеність гендерних стереотипів вимагають, щоб ті були мужніми і протистояли цькуванню.

4. Формування навичок протистояння інформаційній війні

Інформаційні війни є інформаційними технологіями, що впливають на інформаційні системи, маючи на меті введення в оману масової чи індивідуальної свідомості, виведення з ладу або десинх-

ронізацію процесів управління суспільством та його складовими, передовсім військовими⁵. Сучасний розвиток інноваційних технологій дозволяє швидко і масово поширювати інформацію, яку при цьому можна змінити до невпізнання. Усе це робиться для маніпуляцій думками, емоціями, ставленнями і врешті-решт — поведінкою.

Як протидіяти інформаційним війнам? Необхідно відфільтровувати інформацію, а також знизити емоційне сприйняття. Варто говорити собі, що в кожної сторони є свої інтереси й інформація фільтрується відповідно до них. Шукати інші джерела, що можуть підтвердити чи спростувати факти. Виділити для себе декілька видань та журналістів чи громадських діячів, думці яких можете довіряти. Дуже важливо знаходити не тільки підтвердження своєї точки зору, але й шукати раціональні аргументи в інших⁶. Важливим напрямом формування особистості в умовах навчального закладу має бути формування критичного мислення. Критичне мислення — (грец. критікῆ τέχνη — «мистецтво аналізувати, судження) — це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Головним чином, йому притаманні такі властивості, як усвідомленість та самовдосконалення.

5. Вирішення конфліктів

Зростання рівня агресії в одній сфері життєдіяльності суспільства призводить до збільшення кількості конфліктів у всіх решті. Сучасні протистояння в Україні позначилися на зростанні конфліктних ситуацій у сімейному середовищі, навчальних закладах, громаді. У цілому на сьогоднішній день ситуація ускладнена тим, що конфлікти тривають і важко передбачити час та спосіб їх розв'язання. Це посилює тривожні настрої в суспільстві, страхи, розчарування і вимагає адекватної роботи всіх педагогічних працівників. З метою попередження конфліктів в шкільному середовищі важливо докладати зусиль для сприяння адаптації внутрішньо переміщених дітей. Рекомендації з адаптації дивіться на сторінках 37—40 цих методичних рекомендацій.

Матеріал із цього питання тренер може взяти у посібнику «Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : мето. рек.» / Н.П. Бочкор, Є.В.

⁵ Почепцов Г.Г. Інформаційна політика [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/18000102/politologiya/informatsiyni_vinyi

⁶ <http://www.gurt.org.ua/news/recent/21591/>

Дубровська, О.В.Залеська та ін. — К.: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. — С. 15–25

4. Рекомендації класним керівникам щодо профілактики пост-травматичних стресових розладів у дітей

Робота в групах із методичними матеріалами. Розробити алгоритм соціально-педагогічної роботи із: внутрішньо переміщеною дитиною, її родиною, класним колективом вцілому. (за матеріалами «Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек.» / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. — К. МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. — С. 26-32; 46-52.).

Загальні рекомендації.

- Доцільно знати та використовувати в розмові з дітьми на тему ситуації в країні виважені, емоційно нейтральні слова та вирази. До таких слів та виразів належать ті, які не є оціночними, не несуть погрози і не навіюють страх, а просто констатують сам факт подій.
- Щоб раптом не спровокувати конфлікт, потрібно враховувати, що діти в класі можуть мати різні погляди до того, що відбувається, бо вони мають сім'ї і на їх світобачення впливає позиція членів сім'ї.
- Доцільно заздалегідь обмірковувати, як саме ті чи інші ситуації, запитання, завдання можуть вплинути на дітей, чиї батьки або родичі брали участь, чи постраждали, або навіть загинули внаслідок конфліктних подій.
- Недоцільно ігнорувати дитячі зауваження або конфлікти, пов'язані з втратами близьких людей.
- Краще демонструвати дітям розуміння та повагу до почуттів інших людей, вчити дітей тому, що кожна людина має невід'ємну внутрішню цінність.
- З огляду на ймовірність швидкоплинної зміни ситуації, навчальним закладам у взаємодії з органами державної влади, батьківською громадськістю, неурядовими організаціями слід бути готовими гнучко реагувати на прояви тих чи інших тенденцій, застосовувати новітні дієві інформаційні та інші технології задля надання психологічної та педагогічної допомоги дітям та їх батькам.

- Виявляйте дітей, які потребують соціально-педагогічної та/або психологічної допомоги.
- Активізуйте роботу з формування навичок безпечної поведінки задля попередження випадків насильства, зокрема гендерного насильства.
- Проводьте з учнями соціально-психологічні тренінги з метою зниження ступеня агресивності, формування толерантності, попередження випадків насильства.
- Сприяйте проведенню психологічної та соціально-педагогічної роботи з дітьми із сімей, члени яких загинули.
- Сприяйте адаптації дітей-переселенців у нових умовах.
- Використовуйте можливості громади щодо надання необхідної допомоги дітям, батькам чи колегам, які її потребують.
- Порекомендуйте дітям, батькам, колегам, членам територіальної громади звернутися на Національну дитячу «гарячу лінію» (безкоштовно) для отримання інформаційних, психологічних, правових консультацій за номером 0 800 500 225 (з стаціонарного телефону), 772 (з мобільного Київстар, Лайф).

5. Правила безпечної поведінки

Матеріал до викладання цього питання розміщено у розділі 2 «Проведення занять з учнями» цих методичних рекомендацій (стор. 32–34).

6. Можливості державних структур, громадські і волонтерські ініціативи з надання гуманітарної, психологічної, правової та соціальної допомоги населенню

Матеріал до викладання цього питання розміщено в додатку «Контактна інформація установ та організацій, які надають допомогу в період конфлікту» цих методичних рекомендацій. Це питання варто пов'язати з результатами попередньої роботи в групах над проблемами внутрішньо переміщених осіб.

1.2. Тренінг «Особливості організації та здійснення профілактичної роботи в закладах освіти в конфліктний та постконфліктний період»

Мета: Сформувати в учасників чітке уявлення про особливості організації та здійснення профілактичної роботи в закладах освіти в конфліктний та постконфліктний період з урахуванням уже наявного у них життєвого досвіду.

Очікувані навчальні результати:

Знання:

- основних складових моделі безпечної поведінки;
- категорій потреб дитини, які є важливими чинниками формування поведінкових моделей у підлітковому віці;
- причин формування негативних моделей поведінки підлітків;
- умов та шляхів попередження і профілактики підліткової злочинності в освітньому та молодіжному середовищі;
- системи профілактичної роботи в закладах освіти різного типу.

Уміння:

- аналізувати та виявляти причини формування негативних поведінкових моделей учнів/вихованців;
- визначати потреби підлітків, які потребують подальшого розвитку;
- аналізувати умови та визначати шляхи попередження і профілактики підліткової злочинності в освітньому та молодіжному середовищі;
- створювати ефективну систему профілактичної роботи в закладах освіти різного типу.

Установки до:

- компетентності,
- професіоналізму,
- відповідальності,
- інноваційності,
- гнучкості,
- рефлексії.

Набуття досвіду створення ефективної системи профілактичної роботи з учнями/вихованцями, спрямованої на формування безпечної поведінки.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Форма проведення: тренінг

Час проведення: 4 години

1. Вступна рефлексія «Я пишаюсь у своїй роботі тим, що...» (10 хв.)

2. Вправа «Модель безпечної поведінки» (20 хв.)

Важливою умовою попередження негативних явищ в освітньому середовищі є формування моделей безпечної та відповідальної поведінки учнів. Що ж є складовими такої поведінки? Які фактори мають вплив на формування безпечної поведінки?

Тренер об'єднує учасників у п'ять малих групи та пропонує кожній групі протягом 10 хв. розробити «Модель безпечної поведінки», виходячи з власного бачення та життєвого досвіду учасників. По закінченні роботи кожна мала група презентує свою «модель».

3. Інтерактивна міні-лекція «Основні категорії потреб дитини та їх вплив на формування поведінкових моделей» (40 хв.)

Організовуючи превентивну та профілактичну роботу в закладах освіти в конфліктний та постконфліктний період, слід враховувати, що діти/вихованці, залежно від віку, вже мають певний життєвий досвід, на формування якого впливає рівень задоволення основних потреб дитини на кожному з вікових етапів. У свою чергу, задоволеність чи незадоволеність основних потреб дитини має безпосередній вплив на формування її поведінкових моделей.

Етап 1 (10 хв.). Тренер просить учасників за допомогою «мозкового штурму» визначити найважливіші, на їх думку, потреби дитини, що сприяють формуванню позитивної моделі поведінки.

По завершенні обговорення тренер підбиває підсумки та об'єднує названі потреби дітей у 5 основних категорій:

I. Опікунські потреби (наприклад: безпека, харчування, зовнішній вигляд, одяг, особиста територія, власність).

II. Потреби розвитку (наприклад: стан здоров'я, фізичний та статевий розвиток, навчання, освіта, вподобання, зацікавлення, хобі, духовні потреби (релігія, традиції, знання про суспільство та Всесвіт, культура, правила етики та естетики, вміння організації відпочинку), емоційні потреби, почуття власної вартості (приналежність, неповторність, влада, взірці), життєві вміння, задоволення та розваги)

III. Потреби посилення зв'язків з біологічною родиною

IV. Потреби посилення тривалих, позитивних зв'язків:

- а) з ровесниками;
- б) з дорослими.

V. Суспільні (колективні) потреби (вміння працювати в команді).

Етап 2 (15 хв.). Тренер об'єднує учасників у 5 малих груп (за категоріями потреб). Кожна група отримує «модель безпечної поведінки», створену іншою міні-групою. Тренер пропонує учасникам:

- 1) проаналізувати та прописати на аркуші А-4 усі можливі ситуації в житті дитини, через які її потреби з відповідних категорій можуть залишитися повністю або частково не задоволені;
- 2) продемонструвати на отриманій «моделі безпечної поведінки» наслідки незадоволення відповідної категорії потреб дитини на формування моделі поведінки підлітків та відтворити моделі поведінки, які можуть сформуватися внаслідок визначених ситуацій.

Етап 3 (15 хв.). Обговорення у великій групі ситуацій в житті дитини, через які її потреби з відповідних категорій можуть залишитися повністю або частково не задоволені.

Тренер повертає «зруйновані» моделі в ті групи, які створювали початковий варіант «моделі безпечної поведінки» та пропонує учасникам дати відповіді на такі питання:

1. Що ви відчували, коли:
 - створювали «моделі безпечної поведінки»?
 - руйнували моделі інших?
 - отримали свою зруйновану модель?
2. Чи хотіли б ви відновити свої моделі? Чи легко це буде зробити?
3. Що легше — запобігти руйнуванню чи відновлювати?

Тренер підбиває підсумок та наголошує на тому, що моделі поведінки людини формуються під впливом багатьох чинників. Проте кожна з названих ситуацій у житті дитини дорівнює втраті.

4. Вправа «Стежка втрат» (20 хв.)

Що ж відбувається з дитиною, яка щось втрачає у своєму житті? Що вона відчуває?

Тренер пропонує учасникам пригадати ситуації втрати в своєму житті і вибудувати **“Стежку втрат”**. На кожному з етапів «стежки втрат» необхідно аналізувати почуття та дії людини:

ВТРАТИ (здоров'я, близькі люди, гідність, самооцінка, матеріальні втрати)

1. ШОК
2. ВІДМОВА ПОВІРИТИ (ЗАПЕРЕЧЕННЯ)
3. ПЕРЕГОВОРИ
4. ЗЛІСТЬ (АСОЦІАЛЬНІ ДІЇ (злість на інших); ДЕПРЕСІЯ (злість на себе))
5. РОЗУМІННЯ
6. ПРИЙНЯТТЯ
7. ЗДАТНІСТЬ ПОДОЛАТИ ВТРАТУ

Тренер просить групу дати відповідь на такі запитання:

- *Як довго може тривати кожен з етапів переживання втрати?*
- *Які фактори можуть впливати на особливості переживання втрат тією чи іншою людиною (природа втрати, вік людини, її життєвий досвід, ступінь прив'язаності до особи чи до речей, кількість попередніх втрат, присутність тих, хто зможе допомогти)?*
- *Чи важливо соціальному педагогу (чи будь-якому з педагогічних працівників) знати етапи, які проходить дитина у своєму переживанні втрат, та можливі моделі поведінки на цих етапах? Чому?*

До уваги тренера! Важливо, щоб учасники групи усвідомили, що небажана поведінка дитини чи дорослого є одним із засобів забезпечення його потреб. Способи поведінки, які мають конкретну ціль і отримують з боку дорослих, зокрема вчителів, постійну стабільну реакцію, поступово стають систематичним засобом захисту та алгоритмом досягнення бажаної мети. Тобто формуються у відповідний тип поведінки.

Ще одним важливим аспектом є усвідомлення учасниками, що в роботі з дітьми, які пережили кризову ситуацію необхідно прагнути до аналізу всіх поведінкових реакцій дитини, встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Це допоможе не тільки уникнути нових травмуючих ситуацій для дитини або конфліктів у стосунках між педагогами, вихователями та дитиною (адже демонстративний конфліктний тип поведінки є однією із моделей захисту дитини в ситуації втрати), а й своєчасно виявити та створити умови для усунення негативних факторів формування подібної поведінки та виходу дитини на етап подолання втрати.

5. Рухавка (для зняття емоційної напруги) (5 хв.)

Перерва 20 хв.

6. Вправа «Умови та шляхи профілактики негативних моделей поведінки дітей» (40 хв.)⁷ (адаптовано Т.Войцях)

Надто часто ми реагуємо на саму поведінку дитини, не враховуючи той факт, що кожна поведінка має свою причину та мету. Чим важча для прийняття поведінка дитини, тим більша ймовірність того, що ми не побачимо справжньої причини та мети, які можуть бути добре прихованими. Коли ж усю свою енергію ми використовуємо на спроби контролювати поведінку дитини або змінювати її, то в цей час учень знайде інший спосіб, щоб продемонструвати свої приховані потреби.

Етап 1 (5 хв.). Тренер демонструє учасникам таблицю та пропонує «мозковим штурмом» створити «портрет важковиховуваної дитини». Для цього тренер просить учасників уявити реального підлітка-правопорушника, з яким їм доводилося працювати або вони працюють зараз, та назвати його негативні риси характеру чи поведінкові прояви. Усі відповіді тренер записує в першу колонку таблиці під назвою «Негативні моделі поведінки дитини»:

⁷ Полковські Т. Метод індивідуальних планів роботи з дитиною та сім'єю / Т.Полковські, С.Боровець. — К.; Варшава, 2006.

Негативні моделі поведінки дитини			

Етап 2 (10 хв.). Тренер пропонує учасникам ще раз переглянути визначені ними характеристики та дати відповідь на запитання: «В яких життєвих ситуаціях ми, дорослі люди, застосовуємо ці негативні моделі поведінки?». Усі відповіді тренер записує в другу колонку таблиці під назвою «Причини їх проявів у дорослих»:

Негативні моделі поведінки дитини	Причини їх проявів у дорослих		

Етап 3 (10 хв.). Тренер пропонує учасникам об'єднатися в пари та протягом 5 хвилин визначити потреби підлітка-правопорушника, які можуть приховуватися за негативними моделями поведінки (кожна пара працює над 1–2 моделями) та потребують свого задоволення. Напрацювання учасників тренер записує у третю колонку таблиці під назвою «Нереалізовані потреби»:

Негативні моделі поведінки дитини	Причини їх проявів у дорослих	Нереалізовані потреби	

Етап 4 (15 хв.). Тренер пропонує учасникам «мозковим штурмом» визначити конкретні дії дорослих, що сприятимуть реалізації визначених потреб підлітків у межах компетенції навчального закладу та досягненню позитивних змін у їх поведінці. Усі відповіді тренер записує у четверту колонку таблиці під назвою «Умови та шляхи зміни ситуації на позитив»:

Негативні моделі поведінки дитини	Причини їх проявів у дорослих	Нереалізовані потреби	Умови та шляхи зміни ситуації на позитив

До уваги тренера! Важливо, щоб у процесі роботи група прийшла до висновку, що першим кроком до досягнення позитивних результатів у формуванні безпечної поведінки учнів/вихованців закладів освіти різного типу та профілактики негативних явищ в освітньому середовищі є перш за все розуміння тих причин, які впливають на формування девіантної, зокрема делінквентної, поведінки підлітків.

Висновок тренера. Таким чином, можемо зробити висновок, що негативні оцінки, які дорослі застосовують для характеристики поведінки або рис характеру дітей, не мають сенсу, оскільки поведінкові моделі дорослих у подібних ситуація відповідають таким самим механізмам формування та прояву, як і в дітей. Тому ми не можемо сказати дітям, що вони «погані учні», а ми — «хороші вихователі (вчителі)». Доцільніше в роботі з дітьми, особливо з формування життєвої компетентності, застосовувати концепцію сильних сторін і потреб.

7. Вправа «Концепція сильних сторін та потреб дитини» (20 хв.)

Етап 1 (5 хв.). Інформаційне повідомлення тренера. Сутність Концепції сильних сторін та потреб дитини полягає в тому, що, спираючись на «сильні сторони» дитини, так само як і членів родини, ми зможемо сконцентрувати нашу увагу на тому, що саме може потенційно допомагати нам у формуванні життєвої компетентності дітей та підготовці їх до самостійного життя. Тому від самого початку роботи з дитиною необхідно виявити якомога більшу кількість її можливостей та здібностей, починаючи від, на перший погляд, незначних, таких як, наприклад, вміння вести приємну розмову, дотримуватися порядку, аж до більш складних, як, наприклад, передбачення наслідків своїх дій. Навчить вихователів роз-

пізнавати та виявляти позитивні здібності та вміння дитини, або так звані сильні сторони. Разом з тим, необхідно самому усвідомити і сформулювати у вихователів стійке розуміння доцільності заміни «негативних характеристик» на розуміння потреб дитини, які необхідно розвивати та вдосконалювати. Адже кожна негативна оцінка, кожний «комунікативний бар'єр» за умови сильної емоційності дитини, викликаної нещодавно пережитою травмою і втраченою родинного середовища, віддаляють нас від дитини. Негативно спрямована комунікація між вихователем/вчителем/спеціалістом психологічної служби та дитиною сповільнює досягнення позитивних результатів у роботі або взагалі робить неможливим досягнення визначеної мети та виконання виховних завдань. Якщо ж ми навчимося застосовувати позитивний підхід у роботі з дитиною (а при можливості та за потребою — і з родиною), то шанси на встановлення емоційного контакту будуть досить високими.

Етап 2 (15 хв.). Тренер пропонує учасникам опрацювати методику «Концепція сильних сторін і потреб дитини».

Інструкція: перша колонка таблиці містить перекреслену негативну інформацію, якою педагогічний працівник ніколи не повинен користуватися в роботі з дитиною. У вправі вона виступає прикладом відмінностей між так званою «корекцією дефіцитів» та зміцнювальним підходом до потреб дитини. Тренер наводить приклади опису сильних сторін та потреб 12-річної вихованки інтернату.

Учасники в парах опрацюють методику на прикладі таблиці з характеристиками збірного «портрета» важковиховуваної дитини та «мозковим штурмом» заповнюють другий стовпчик «Сильні сторони» (кожна пара працює з двома характеристиками). Потім аналізують шляхи задоволення потреб дитини щодо зміни негативних поведінкових моделей та рис характеру на позитивні.

Негативні риси	Сильні сторони	Потреби
Агресивна	Лагідна, добре контактує і співпрацює	Усвідомлення ситуацій, в яких дитина обороняється агресією від небезпеки. Розрізнення таких ситуацій. Навчання методиці розв'язання конфліктів, тренінги асертивності, позитивні звернення, моделювання ситуацій, в яких дівчинка стає відкритою, встановлює позитивні контакти

Негативні риси	Сильні сторони	Потреби
Сварлива	Схильна до співпраці та спілкування, відкрита, лагідна	Розвиток вмій та навичок поведінки в колективі, виявлення джерел безпорадності в міжособистісних контактах, навчання ефективній комунікації, техніці заперечення
Лінива, недобросовісна	Працьовита, варта похвал, комунікабельна	Схвалення найдрібнішого успіху, «непомічання» поганой поведінки, налагодження спілкування з опікуном та іншими важливими для дитини особами. Усвідомлення мети діяльності і того, в який спосіб ця мета задовольняє потреби дитини. Дитина потребує того, для кого вона щось робила б і бачила в цих діях користь для себе!
Неохайна	Акуратна, охайна	Звернення до позитивних прикладів у поведінці дитини, використання позитивного прикладу опікуна
Нетовариська	Товариська	Схвалення перед групою, робота з колективом над утворенням звичаю позитивних схвалень, допомога дитині знайти своє місце в групі, в якій можна задовольнити свої потреби (і усвідомити їх), надання можливості хоча б тимчасово перебувати в середовищі, альтернативному групі в дитячому будинку
Брехлива, скрита	Щира	Виявлення ситуацій, у яких дитина захищається брехнею через відсутність комунікативних здібностей, мінімізування правдоподібності таких ситуацій, позитивні зразки, зв'язки з опікуном (правдиві слова опікуна)

Підсумок тренера. Отже, використання основних принципів Концепції сильних сторін і потреб дитини сприяє не тільки встановленню позитивного емоційного зв'язку з дитиною, але й підвищує ефективність роботи педагогічних працівників. Крім того, важливим для дитини є й те, що такий підхід сприяє розвитку її позитивної самооцінки і почуття своєї вартості. Адже, замість з'ясування причин «Навіщо ти це зробив?», ми аналізуємо почуття дитини, які спричинили ту чи іншу поведінку, та шукаємо разом з дитиною конструктивні шляхи забезпечення її потреб та вирішення ситуації.

7. Вправа «Система профілактичної роботи в закладах освіти різного типу» (15–20 хв.)

Перегляд та обговорення презентації «Система профілактичної роботи спеціалістів психологічної служби в закладах освіти»,

опрацювання універсального алгоритму соціально-педагогічної роботи спеціалістів психологічної служби з учасниками навчально-виховного процесу з позиції профілактики підліткової злочинності та формування безпечної поведінки учнів/вихованців.

Альтернативні вправи:

Вправа «Що я можу зробити?» (20 хв.)

Етап 1 (7 хв.). Тренер повертає увагу учасників до результатів обговорення вправи «Минуле — Теперішнє — Майбутнє» та пропонує кожному з учасників протягом 5 хв. дати відповідь на питання «Що я ХОЧУ зробити, щоб сприяти створенню в навчальному закладі умов для попередження негативних явищ?» та записати на папері усі можливі варіанти відповіді на це питання.

Тренер просить 2—3 осіб (за бажанням) представити свої відповіді групі.

Етап 2 (5 хв.). Тренер пропонує учасникам протягом наступних 3 хвилин відмітити в списку дій тільки ті, які є відповіддю на питання «Що я ОСОБИСТО МОЖУ (беручи до уваги власний досвід, професійну компетентність та наявні власні ресурси) зробити для того, щоб сприяти створенню в навчальному закладі умов для попередження негативних явищ?».

Тренер просить 2—3 осіб (за бажанням) представити свої відповіді групі.

Етап 3 (5 хв.). Тренер пропонує учасникам «мозковим штурмом» визначити коло осіб, які можуть забезпечити реалізацію тих дій і заходів, які залишилися в списку за межами компетенції їх як спеціалістів психологічної служби закладів освіти. Таким чином, учасники визначають коло суб'єктів соціально-педагогічного супроводу учнів/вихованців закладів освіти різного типу (як у навчальному закладі, так і за його межами).

До уваги тренера! Важливо, щоб учасники групи самостійно прийшли до висновку про важливість налагодження співпраці всіх суб'єктів соціально-педагогічного супроводу учнів/вихованців закладів освіти різного типу для досягнення позитивних результатів щодо попередження негативних явищ в освітньому середовищі.

Вправа «Мережа суб'єктів соціально-педагогічної роботи з сім'єю» (за методикою «Павутинка») (30 хв.)

Кожен учасник, тримаючи в руках клубок ниток, називає по одному державному закладу чи установі або недержавній організації, які можуть входити в коло суб'єктів соціально-педагогічної роботи, а також їх функціональне призначення та повноваження у сфері соціального та правового захисту дитини. Учасник має право кинути клубок наступному учаснику тільки якщо дав вірне визначення призначення названого ним суб'єкта. У разі помилки тренер просить інших учасників дати правильну характеристику.

В кінці вправи тренер просить учасників висловити свої думки та асоціації щодо «павутинки», яка утворилася. Потім пропонує декільком учасникам трохи послабити або навіть відпустити їхні краї нитки в «павутинці» та знову просить висловитися учасників з приводу того, що відбулося. Таким чином, група приходить до висновку про важливість тісної, злагодженої і системної співпраці всіх суб'єктів соціально-педагогічної роботи з сім'єю задля досягнення позитивних результатів.

До уваги тренера! Для проведення цієї вправи тренеру слід детально ознайомитися з функціональним призначенням та повноваженнями державних установ, неурядових, громадських організацій та фізичних осіб, які входять до кола суб'єктів соціально-педагогічної роботи в мікрорайоні закладу освіти, у сфері соціального та правового захисту дитини та сім'ї.

8. Інтерактивна рефлексія-гра «Врятуй дитину» (10 хв.)

Гра допоможе сформуванню розуміння важливості співпраці всіх членів професійної команди, яка працює з дитиною, а також як власної, так і колективної відповідальності у прийнятті рішень, що стосуються різних аспектів життєдіяльності дитини, і в першу чергу – її життя та здоров'я.

По закінченні гри учасники нагороджують один одного аплодисментами та «віртуальними» подарунками.

9. Підбиття підсумків заняття. Зворотна рефлексія (10 хв.).

1.3. Тренінг «Соціально-педагогічна робота з дітьми в період конфлікту: основні правила безпеки та допомога»

Очікувані результати: буде підвищено рівень знань педагогічних працівників про: 1) вразливі групи для роботи у період конфлікту, 2) основні напрями та зміст соціально-педагогічної роботи з дітьми та батьками, 3) можливості державних структур, громадські і волонтерські ініціативи з надання гуманітарної, психологічної, правової та соціальної допомоги населенню.

Необхідне обладнання та матеріали: мультимедійний проектор, ноутбук, фліпчарт, маркери.

Час проведення тренінгу: 5 годин.

Вид роботи	Методи і форми роботи	Час	Примітки
Представлення тренерів, оголошення теми та мети тренінгу	Вступне слово тренера	10–15 хв.	
Вироблення правил роботи в групі	«Мозковий штурм»	10 хв.	На початку тренер пропонує кілька правил, далі учасники тренінгу його доповнюють. Правила вписуються маркером на великий аркуш паперу та вивішуються на видному місці. Отже, кожний з учасників тренінгу буде (приблизний перелік правил): доброзичливим; коректним; тактовним; толерантним; терпимим; конструктивним; говорити від свого імені; активним; говорити по темі; говорити лаконічно; дотримуватися «правила руки» (підносити руку, коли бажає висловити свою думку);

Вид роботи	Методи і форми роботи	Час	Примітки
Знайомство	Відповіді на запитання. Загальне обговорення	20 хв.	Тренер пропонує кожному учаснику представитися та запропонувати свою відповідь на питання «Які нові форми поведінки з'явилися у дітей?», «Як діти реагують на нові події в країні?», «Які права людей та дітей порушуються під час конфлікту?». Тренер записує відповіді на аркуші фліпчарту та змінює запитання після представлення кожного 4–5-го учасника. Проводиться обговорення запропонованих відповідей.
Очікування	Вправа «Дерево очікувань»	10 хв.	
Основні риси соціально-політичної ситуації в країні. Роль педагогічних працівників у роботі з дітьми в період конфлікту.	Презентація або міні-лекція	10 хв.	1) Вступ до методичних рекомендацій стор. 4–5. 2) Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми в конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. — К: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. — С. 7–8).
Основні ризики порушення прав дитини та шляхи їх уникнення	«Мозковий штурм»	20 хв.	Тренер акцентує увагу на тому, що події останніх місяців на Сході країни супроводжуються порушеннями прав людини та дитини, та пропонує відповісти на питання «Які права дитини, на вашу думку, порушуються під час воєнного конфлікту?» Обговорення. Можливі варіанти відповідей: • право на життя; • право на захист від фізичного насильства; • право не розлучатися з батьками; • право на освіту; • право вільно пересуватися та обирати собі місце проживання в межах кожної держави;

Вид роботи	Методи і форми роботи	Час	Примітки
			• право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; • право на свободу мирних зборів і асоціацій; • право на захист від експлуатації
Ситуації порушення прав дитини в період конфлікту	Робота в групах. Загальне обговорення	30 хв.	Варіант 1. Кожній групі необхідно прописати (скласти) по три типові життєві ситуації щодо порушення прав дитини під час конфлікту та презентувати. Варіант 2. Тренер роздає готові описи ситуації. Учасники їх аналізують і визначають права, що порушилися
Необхідна допомога для дітей в період конфлікту. Куди звертатись по допомогу	Робота в групах. Загальне обговорення	40 хв.	Завдання: 1-а група. Розробити закладку «Якщо ваші права порушуються, ви можете звернутися...» 2-га група. Створити плакат «Якщо у вас пригнічений психологічний стан, ви можете звернутися...» 3-я група. Розробити пам'ятку «Якщо у вас склалася конфліктна ситуація в школі, ви можете звернутися...» 4-та група. Розробити брошуру «Якщо ваша родина була вимушена покинути свою домівку та переїхати до іншого місця проживання, вашій родині треба звернутися... ⁸ ».

⁸ Інформація для тренера. Можливі варіанти відповідей.

Якщо ваші права порушуються, ви можете звернутися : у своєму навчальному закладі — до соціального педагога, класного керівника, вчителя, медичного працівника; в міліції — до дільничного інспектора, працівників кримінальної міліції у справах дітей; до працівників служби у справах дітей державної адміністрації; якщо ви мешкаєте у невеликому селищі — до голови сільради; зверніться за порадою до батьків.

Якщо у вас пригнічений психологічний стан, ви можете звернутися до психолога вашого навчального закладу, до людини, з якою у вас довірливі стосунки (друг або подруга, родичі, вчитель); зверніться за порадою до батьків.

Якщо ваша родина була вимушена покинути свою домівку та переїхати до іншого місця проживання, вашій родині треба звернутися до місцевих органів влади, які нададуть вам необхідну інформацію.

Якщо у вас склалася конфліктна ситуація в школі, спробуйте вирішити її за допомогою класного керівника, соціального педагога, психолога, іншого вчителя вашої школи; зверніться за порадою до батьків.

Вид роботи	Методи і форми роботи	Час	Примітки
			Тренер робить акцент: Звертатися по допомогу – це нормально! Матеріал до цього завдання у Додатку 1 «Контактна інформація установ та організацій, які надають допомогу в період конфлікту», стор. 41.
Вразливі групи населення	«Мозковий штурм»	10 хв.	Дивіться на сторінках 7–8 цих методичних рекомендацій. Зробити наголос на групі внутрішньо переміщених осіб. Пояснити, чому вони не є біженцями
Алгоритм соціально-педагогічної роботи класного керівника із внутрішньо переміщеними дітьми та їх сім'ями	Робота в групах. Обговорення	25 хв	Завдання. Розробити алгоритм соціально-педагогічної роботи класного керівника: 1-а група – з внутрішньо переміщеною дитиною; 2-га група – з її родиною; 3-я група – класним колективом, в якому є внутрішньо переміщена дитина
Актуальні напрями та зміст соціально-педагогічної роботи з дітьми та батьками	Робота в 4 групах. Загальне обговорення	30 хв.	Опрацювання та обговорення актуальних напрямів соціально-педагогічної роботи: • формування знань про соціально-політичні події; • протидія булінгу; – інформаційна війна; • вирішення конфліктів (за виданням «Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек.» / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. – К. МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. –С. 15–25).
Рекомендації класним керівникам щодо профілактики посттравматичних стресових розладів у дітей	Робота в групах. Загальне обговорення	30 хв.	Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. – Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – С. 26–32;46–52).

Вид роботи	Методи і форми роботи	Час	Примітки
			Детальна інформація «Поради з адаптації дитини до нових умов» викладена на стор. 37–40.
Правила безпечної поведінки	Мультфільм для дітей «Небезпечні знахідки». Робота в групах. Обговорення	45 хв.	Розробка занять для учнів за темою «Мої правила безпечної поведінки». Плакат «Твої правила безпеки»; лист МОН від 30.07.2014 р. № 1/9-385 «Методичні рекомендації щодо проведення бесід з учнями загальноосвітніх навчальних закладів з питань уникнення враження мінами і вибухонебезпечними предметами». Розробити заняття для учнів «Мої правила безпечної поведінки»: 1-а група – для учнів початкової ланки; 2-га група – для учнів середньої ланки; 3-я група – для учнів старшої ланки.
Підбиття підсумків тренінгу	Вправа «Валіза»	15 хв.	

РОЗДІЛ 2.

Проведення занять з учнями

2.1. План-конспект заняття «Правила безпеки та можливості отримання допомоги в Україні» для учнів 6–11 класів

Очікувані результати: буде підвищено обізнаність учнів про основні ризики порушень прав дитини в період конфлікту, види порушень; куди звертатися по допомогу; правила безпеки в сучасних умовах⁹.

План

1. Інформація про ситуацію в країні.
2. Основні ризики порушення прав дитини та шляхи їх уникнення.
3. Необхідна допомога для дітей у період конфлікту. Куди звертатися по допомогу.
4. Правила безпечної поведінки.
5. Підбиття підсумків заняття.

Хід заняття

1. Інформація про ситуацію в країні. Вступне слово вчителя.

Наша держава опинилася в складній соціально-політичній ситуації. Буремні події на Сході внесли зміни в життя всієї країни. У ситуації конфлікту зростає рівень насильства в суспільстві та порушень прав людини. Також з'явилася категорія людей, яким необхідний додатковий захист, бо вони вимушено покинули свої домівки; є родини, де загинули батьки чи інші родичі; сім'ї, члени яких зникли безвісти; члени родини, які вимушено перебувають окремо один від одного; родини, які зазнають переслідування за свої погляди на події, які відбуваються.

«Мозковий штурм». Учитель залучає учнів до формування відповіді на питання: «З якими новими проблемами ви особисто зіткнулися в період проведення бойових дій на Сході країни?».

⁹ Викладання запропонованого матеріалу можна розподілити на декілька занять.

2. Основні ризики порушення прав дитини та шляхи їх уникнення

Під час обговорення результатів «мозкового штурму» вчитель акцентує увагу учнів на тому, що події останніх місяців на Сході країни супроводжуються порушеннями прав людини¹⁰ та дитини¹¹ і пропонує відповісти на питання «Які права дитини, на вашу думку, порушуються під час воєнного конфлікту?» (Якщо в класі є діти із зони проведення бойових дій, відповісти на питання «Які ваші права особисто було порушено? »).

Під час відповідей вчитель пропонує учням навести приклади з життя (якщо учні не в достатній мірі володіють знаннями про права дитини, вчитель сам пропонує варіанти відповідей) та обговорити із класом.

Можливі варіанти відповідей:

- право на життя;
- право на захист від фізичного насильства;
- право не розлучатися з батьками;
- право на освіту;
- право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання в межах кожної держави;
- право на свободу переконань і на вільне їх виявлення;
- право на свободу мирних зборів і асоціацій;
- право на захист від експлуатації.

Інформація вчителя

Не можна говорити про права, забуваючи про обов'язки. Якщо в людини є право — це значить, що в неї є і обов'язки. Права визначають ступінь свободи, обов'язки — ступінь відповідальності. Єдність прав і обов'язків є умовою для самовдосконалення людини, її творчої самостійності. Основний обов'язок — поважати права інших. «Твоя свобода розмахувати кулаком обмежена носом твого сусіда!» Основні права, свободи та обов'язки громадян України визначені у II розділі Конституції України: сплачувати податки (ст. 67), охороняти природу (ст. 66), захищати Вітчизну (ст. 65). Батьки зобов'язані піклуватися про дітей, а дорослі діти — про непрацездатних.

¹⁰ Права людини — це можливості людини існувати й розвиватися як особистість, задовольняти свої потреби, здебільшого закріплені законодавством.

¹¹ Права дитини — система можливостей, які необхідні особі для її комплексного та цілісного розвитку в умовах і відповідно до вимог середовища, беручи до уваги незрілість дитини (дитиною за міжнародно-правовими актами визнається «кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, що застосовується до даної особи, вона не досягає повноліття раніше»).

датних батьків (ст. 51). Отже, у нас є обов'язки перед Вітчизною, перед своїм народом, перед іншими людьми, перед своїми рідними і близькими, а також і перед собою. Наприклад, бути достойною людиною — це обов'язок, який не закріплено законодавчими актами, але він є одним з основних перед самим/самою собою.

Вчителю треба розуміти, що можливим є ризик конфліктної ситуації, якщо в класі є діти різних поглядів на ситуацію, яка склалася в країні. Тому доцільно знати та використовувати в розмові з дітьми на тему ситуації в країні виважені й коректні слова та вирази. До таких слів та виразів належать ті, які не є оціночними, не несуть погрози і не навіюють страх, а просто констатують сам факт подій.

3. Необхідна допомога для дітей в період конфлікту. Куди звертатися по допомогу.

Інформація вчителя

Вчитель робить акцент, що в ситуації конфлікту, в якому перебуває наша держава, діти можуть страждати від посилення ризику порушень прав дитини. Відповідно діти потребують захисту та повинні мати можливість звернутися по допомогу.

Рекомендуємо вчителю інформацію щодо звернень дітей оформити у вигляді таблиці «Куди мені звернутися» із вказівкою (записом) контактних даних вказаних осіб, структур та вклеїти до щоденника і розмістити в класному куточку.

Під час роботи над цим питанням радимо використовувати інформацію, викладену у Додатку 1 «Контактна інформація установ та організацій, які надають допомогу в період конфлікту» цих методичних рекомендацій.

Групова робота з інформацією «Куди мені звернутися»

Якщо ваші права порушуються, ви можете звернутися: у своєму навчальному закладі — до соціального педагога, класного керівника, вчителя, медичного працівника; в міліції — до дільничного інспектора, працівників кримінальної міліції у справах дітей; до працівників служби у справах дітей державної адміністрації; неурядових громадських організацій; якщо ви мешкаєте у невеликому селищі — до голови сільради; зверніться за порадою до батьків.

Якщо у вас пригнічений психологічний стан, ви можете звернутися до психолога вашого навчального закладу, до людини, з якою у вас довірливі стосунки (друг або подруга, родичі, вчитель); зверніться за порадою до батьків.

Якщо ваша родина була вимушена покинути свою домівку та переїхати до іншого місця проживання, вашій родині треба звернутися до місцевих органів влади, неурядових громадських організацій, які нададуть вам необхідну інформацію.

Якщо у вас склалася конфліктна ситуація в школі, спробуйте вирішити її за допомогою класного керівника, соціального педагога, психолога, іншого вчителя вашої школи; зверніться за порадою до батьків.

Якщо ви зіткнулися з порушенням своїх прав, то для отримання інформаційних, психологічних, правових консультацій ви можете безкоштовно звернутися на Національну дитячу «гарячу лінію» за номерами 0 800 500 225 (зі стаціонарного телефону), 772 (з мобільного Київстар, Лайф).

4. Правила безпечної поведінки

Інформація вчителя

Під час конфліктів в країні зростає ймовірність потрапляння в небезпечну ситуацію, яка може становити загрозу життю. Для збереження свого життя та здоров'я треба дотримуватися **правил безпечної поведінки**.

Що таке безпечна поведінка? **Безпечна поведінка** — це поведінка людини, яка не загрожує її життю та здоров'ю та безпеці інших людей¹².

Колективна робота із пам'яткою «Твої правила безпеки» та матеріалом із «Методичних рекомендацій щодо проведення бесід з учнями загальноосвітніх навчальних закладів з питань уникнення враження мінами і вибухонебезпечними предметами»¹³.

Пам'ятка «Твої правила безпеки».

- Намагайся не виходити на вулиці та не перебувати в громадських місцях наодинці
- Утримуйся від випадкових знайомств
- Не сідай у авто з незнайомцями

¹² Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Основи здоров'я» для 1–4 класів [Електронний ресурс]. — Режим доступу :: autta.org.ua/files/resources/Programma_1-4_klass.doc

¹³ Додаток 1 до листа Міністерства освіти і науки України від 30.07.2014 р. № 1/9-385

- Уникай місць скупчення озброєних людей, особливо блокпостів
- Повідомляй близьким про місце свого знаходження
- Не вступай у дискусії та суперечки на вулицях та громадських місцях
- Домовся з близькими та друзями про фразу або умовну позначку, які символізуватимуть, що ти в небезпеці
- Якщо тебе викрали та утримують проти твоєї волі, знайди можливість повідомити близьким опис місця свого перебування і місцевості навколо
- Розкажи ці правила друзям і знайомим. Бережи себе.

Інформація вчителя

На території, де відбувалися бойові дії, залишається багато вибухонебезпечних предметів, на які можна наразитися. У ситуації проведення бойових дій на певній території країни, усім мешканцям необхідно бути уважними та обережними у разі виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів (з урахуванням особливостей регіону), у тому числі замаскованих під начебто звичайні речі: авторучки, міні-магнітофони, мобільні телефони, іграшки тощо. Сьогодні протягом заняття ми з вами опрацюємо **правила поведінки із вибухонебезпечними предметами**. Під час перегляду матеріалу ви побачите, як треба себе поводити, якщо ви знайшли вибухонебезпечний предмет.

Робота в групах

Варіант 1. Перед переглядом учитель пропонує учням об'єднатися у три групи та оголошує завдання: «Після перегляду мультфільмів вам необхідно буде скласти «Мої правила безпечної поведінки із вибухонебезпечними предметами» – для першої групи – у вигляді колажу, для другої – плаката, для третьої – створити закладку».

Варіант 2. Після перегляду відеоматеріалу вчитель пропонує учням колективно за допомогою «мозкового штурму» скласти «Пам'ятку з правилами поведінки із вибухонебезпечними предметами».

Перегляд відеоматеріалу «Небезпечні знахідки». Відеоматеріали з питань протимінної безпеки для загального населення та ді-

тей, що розроблені Державною службою з надзвичайних ситуацій, ОБСЄ, ЮНІСЕФ та отримали статус соціальної реклами від Національної ради з питань телебачення та радіомовлення. Електронний режим доступу : <https://www.dropbox.com/s/6tqoszr2xmiz5lj/Mines.mp4>; <https://www.dropbox.com/s/wra85b4hfpdmagn/mns%20-720x576%20low%2003.08.14.avi>; <https://www.dropbox.com/s/z8fz2kt-rd2f0nm7/mns%20720x405%2003.08.14.mp4>.)

Групи презентують свої роботи та пояснюють зміст.

Підбиття підсумків заняття.

РОЗДІЛ 3.

Проведення тематичних батьківських зборів

3.1. План-конспект батьківських зборів «Соціально-педагогічна робота з дітьми в період конфлікту. Допомога внутрішньо переміщеним особам»

Очікувані результати:

Батьки будуть інформовані про: 1) ознаки стресових розладів у дорослих і дітей; 2) способи підтримки дітей в період конфлікту; 3) можливості державних структур, громадські і волонтерські ініціативи з надання гуманітарної, психологічної, правової та соціальної допомоги населенню.

План

1. Основні риси соціально-політичної ситуації в країні.
2. Ознаки стресових розладів у дорослих і дітей.
3. Способи підтримки дітей у період конфлікту.
4. Поради з адаптації дітей до нових умов.
5. Можливості державних структур, громадські і волонтерські ініціативи з надання гуманітарної, психологічної, правової та соціальної допомоги населенню

1. Основні риси соціально-політичної ситуації в країні

На теперішній час Україна переживає складну соціально-політичну ситуацію. Виникла необхідність соціально-психологічного захисту і психологічної допомоги як дітям, дорослим, так і цілим соціальним групам.

Інформацію про вразливі групи дивіться на сторінках 7–8 цих методичних рекомендацій.

2. Ознаки стресових розладів у дорослих і дітей

Діти є активними свідками процесів, що відбуваються в суспільстві. Криза, що охопила країну, безпосередньо впливає на батьків (особливо на виконання ними батьківських функцій), що, природно, позначається на дітях. У цей період знижені або порушені можливості і здатності працювати, любити і насолоджуватися життям. Криза настає, коли під тиском життєвих обставин відмовляють звичайні механізми ефективного протистояння їм.

Після важких подій у вас можуть бути відчуття: безвиході й безнадії; смуток або дратівливість; проблеми з концентрацією; постійна настороженість; наляканість; притуплення почуттів, безрадісність; прагнення уникати людей, місць чи занять; неприємні сни, спалахи важливих спогадів. **Ці відчуття – нормальна реакція на ненормальні події.**

Пам'ятайте:

- Вам стане краще з часом. Не всі ваші страхи є ознакою хвороби.
- Не відмовляйтеся від допомоги інших, навіть якщо вам здається, що вони вас не можуть зрозуміти.
- Намагайтеся повернутись до повсякденних справ і занять.

3. Рекомендації батькам щодо профілактики посттравматичних стресових розладів у дітей

Особливо вразливою групою під час конфліктів стають діти. Саме підтримка, яку надають дитині протягом і після неприємних або травматичних подій батьки, родичі та дорослі друзі сім'ї, є вирішальним чинником у подоланні негативних наслідків травматичного стресу. Прислухаючись до того, що відбувається, батьки можуть знайти шляхи допомоги дитині впоратися зі своїми почуттями. Якщо батьки можуть бути разом з дітьми, дітям набагато легше. Дорослі, які можуть говорити з дітьми про події і сприймати їх почуття, допомагають дітям пережити травматичний стрес з меншими втратами.

Поради батькам щодо профілактики стресових ситуацій у дітей¹⁴:

- організуйте можливість дитині для «розрядки» напруги – заняття спортом, танцями, рухливі ігри;
- користуйтеся можливістю зайвий раз обійняти, погладити дитину, потримати її за руку, зробити масаж або по-

¹⁴ Більше інформації вчитель може отримати з видань: Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. – К.: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – 84 с .; Дорожня карта для людей, переміщених в межах України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>

класти руку на плече. Позитивні тілесні контакти дуже корисні для зняття напруги;

- поговоріть з дитиною про ті почуття, які вона пережила або відчуває. Ви можете сказати, що багато людей відчували тривогу, страх, гнів, безпорадність. І що ці почуття — нормальні людські реакції на складні ситуації;
- будь-яка, навіть маленька дитина, потребує пояснення того, що відбувається. Для неї важливо знати, чому батьки тривожаться, сердяться, горюють. Що відбувається в сім'ї, в місті. Постарайтеся пояснити це коротко (4—5 фраз) і спокійно;
- щодо почуття страху, то важливо запевняти дитину в тому, що боятися — це природно. Що сміливі люди — також бояться. Проте їм вдається впоратися із власним страхом. І що дитина також смілива, сильна і обов'язково впорається;
- підтримуйте надію на краще;
- якщо реакція дитини, на вашу думку, є надмірними або незрозумілими вам, якщо симптоми повторюються без особливих змін, якщо ви турбуєтесь, — зверніться за консультацією до психотерапевта.

4. Поради з адаптації дітей до нових умов

Процес звикання до нових умов життя, нового оточення, до нових вимог і порядку розуміється як адаптація. Найкращим профілактичним засобом збереження психічного здоров'я в період адаптації до нових умов є уважне ставлення батьків до дитини, розуміння ними її внутрішнього світу, проблем, переживань. Відомо, що не існує готових рецептів та моделей виховання, які можна просто взяти і без змін «прикласти» до своєї дитини. Але незважаючи на це, для полегшення процесу адаптації дитини до нових умов все ж можна дати певні рекомендації:

- Основними помічниками дорослих у складних ситуаціях є терпіння, увага, розуміння.
- Дозвольте дитині бути самою собою, зі своїми недоліками, слабкостями та достоїнствами. Приймайте її такою, якою вона є. Спирайтесь на сильні сторони дитини.
- Внутрішній світ дитини ще нестабільний, тому батькам не слід залишати своїх дітей без уваги і нагляду. Дитина

дуже вразлива і легко піддається впливам як позитивним, так і негативним.

- Задля виховного впливу використовуйте частіше ласку та заохочення, ніж покарання та осудження.
- Не соромтеся демонструвати дитині свою любов, дайте їй зрозуміти, що будете її любити за будь-яких обставин.
- Діти потребують більше фізичних контактів, обіймів.
- Переконайтеся, що ваші діти мають достатньо часу для відпочинку і сну.
- Намагайтеся дотримуватися розпорядку дня (або відновити його), зокрема щодо вживання їжі, відвідування школи (дитячого садка), виконання повсякденних справ тощо.
- Якщо ваша дитина відвідує навчальний заклад і Вас щось турбує в поведінці дитини, якомога швидше зустріньтеся і обговоріть це з педагогом (вихователем, класним керівником, вчителем), практичним психологом навчального закладу.
- Якщо в родині відбулися події, що вплинули на психологічний стан дитини, повідомте про це педагогічного працівника (вихователя, класного керівника, практичного психолога) навчального закладу. Саме такі події часто пояснюють раптові зміни в поведінці дітей.
- Цікавтеся шкільними справами, обговорюйте складні ситуації, разом шукайте вихід із конфліктів.
- Допоможіть дитині запам'ятати імена нових дітей, учителів, запропонуйте описати їх, виділити якісь особливі риси.
- У батьках діти хочуть бачити друзів і порадників, а не диктаторів.

Успіх породжує успіх і посилює впевненість у своїх силах як у дитини, так і в батьків.

Пам'ятайте: дитина — це дзеркало життя батьків. Як у краплинці води відображається сонце, так і в дітях відображається вся організація життя сім'ї.

Щоб перевірити, наскільки сімейне виховання сприяє адаптації та гармонійному розвитку дитини, скористайтеся методикою

«Внутрішній світ». Для цього запропонуйте дитині самостійно заповнити частину 1 поданої далі анкети. Батькам запропонуйте ж заповнити частину 2. Разом з батьками проаналізуйте відповіді, знайдіть слабкі, «порожні» місця сімейного виховання і запропонуйте батькам найближчим часом виправити становище.

Частина 1. Анкета для дитини

1. Чи багато в тебе таємниць, про які ти не розповідаєш нікому?
2. Твої батьки ставляться до тебе як до друга (подруги)?
3. Назви, будь ласка, свої улюблені книжки, журнали.
4. Яка музика, які пісні подобаються тобі найбільше?
5. Назви, будь ласка, свої улюблені фільми, мультфільми.
6. Як часто ви разом з батьками буваєте на природі?
7. Назви своїх найкращих друзів.
8. Як часто ви з батьками відвідуєте разом :
 - а) театри, концерти;
 - б) музеї, виставки;
 - в) парки?
9. На кого ти хочеш бути схожим (схожою)?
10. Твої улюблені комп'ютерні ігри.
11. Що тобі необхідно для щастя?

Частина 2. Анкета для батьків

1. Чи є у Вашого сина (доньки) таємниці від Вас?
2. Ви ставитеся до своєї дитини як до друга (подруги)?
3. Назвіть, будь ласка, улюблену книгу, журнал Вашого сина (доньки)?
4. Яка музика, які пісні подобаються дитині найбільше?
5. Назвіть, будь ласка, улюблені фільми та мультфільми Вашого сина (доньки).
6. Як часто ви разом буваєте на природі?
7. Назвіть найкращих друзів дитини.
8. Як часто Ви відвідуєте разом:
 - а) театри, концерти;
 - б) музеї, виставки;
 - в) парки?
9. На кого хоче бути схожим/ою Ваш/а син (донька)?
10. Назвіть улюблені комп'ютерні ігри своєї дитини.
11. Що, на Ваш погляд, необхідно Вашій дитині для щастя?

5. Можливості державних структур, громадські і волонтерські ініціативи з надання гуманітарної, психологічної, правової та соціальної допомоги населенню

Матеріал до викладання цього питання розміщено у додатку «Контактна інформація установ та організацій, які надають допомогу в період конфлікту» цих методичних рекомендацій.

3.2. Загальні рекомендації батькам

- Порадьте батькам говорити з дітьми про події, які відбуваються в країні. Поясніть, як краще це зробити.
- Заохочуйте дітей розповідати про свої проблеми своїм батькам.
- Заохочуйте батьків виявляти проблеми спілкування та взаємодії дитини в колективі, звертатись до практичного психолога.
- Порадьте дітям і батькам отримувати інформацію з різних джерел, аналізувати і зіставляти її.
- Порадьте батькам та колегам знизити емоційне сприйняття отримуваної інформації.
- Помірковано ставтеся до шкільних благодійних внесків. Не засуджуйте, а підтримайте батьків, які не можуть їх внести. Благодійні внески в навчальних закладах регламентуються листом МОН від 5.09.13 № 1/9-608: «...це має бути здійснено на добровільній основі...з обов'язковим оформленням відповідної документації та відображенням у бухгалтерському обліку».
- Зверніть увагу! У класі є (можуть бути) діти, які потребуватимуть допомоги в адаптації до нових умов, колективу. Підкажіть своїм дітям, як вони можуть допомогти таким однокласникам.

Порекомендуйте дітям, батькам, колегам, членам територіальної громади звернутися на Національну дитячу «гарячу лінію» (безкоштовно) для отримання інформаційних, психологічних, правових консультацій за номером 0 800 500 225 (із стаціонарного телефону), 772 (з мобільного Київстар, Лайф).

Додаток 1

Контактна інформація установ та організацій, які надають допомогу в період конфлікту

ТЕЛЕФОНИ «ГАРЯЧИХ ЛІНІЙ» (БЕЗКОШТОВНО)

Установа	Телефон
Урядова «гаряча лінія»	0 800 507 309; 0 800 502 079 — для жителів Луганської області ; 0 800 507 506 або 062 348 03 05 — для жителів Донецької області
Пенсійний фонд	0 800 503 753
Державна служба зайнятості	0 800 505 060; 730 — з мобільного
Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності	0 800 501 892
“Телефон довіри” Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	0 800 501 383
Міністерство освіти і науки України	(044) 481-32-11
Міністерство охорони здоров’я України	0-800-801-333
Державна міграційна служба України	(044) 278-50-30
Паспортний сервіс	(044) 392-01-94
Орган реєстрації актів цивільного стану	(044) 486-71-56
Державна податкова інспекція	0-800-501-007
Національна дитяча «гаряча лінія» (безкоштовно)	0 800 500 225 (зі стаціонарного телефону) або 772 (з мобільного Київстар та Лайф) Інформаційні, психологічні та юридичні консультації. Анонімно і конфіденційно

Установа	Телефон
Національна «гаряча лінія» з протидії домашньому насильству, торгівлі людьми та гендерній дискримінації (безкоштовно)	0 800 500 335 (зі стаціонарного телефону) або 386 (з мобільного)
Національна гаряча лінія з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів (консультації надаються на засадах анонімності та конфіденційності; безкоштовно)	0 800 505 501 (зі стаціонарних телефонів в межах України), 527 (з номерів Київстар, МТС, life:) та Beeline) ПН-ПТ 10:00 –21:00, СБ 10:00 –18:00.
Телефонні номери «гарячих ліній» регіонів	
Луганська область	050-169-12-94, (0642)58-67-34, (0642)-58-63-45
Харківська область	(067) 579-42-63, цілодобово — 112
Дніпропетровська область	(0800)50-56-00
Київська область	(044) 497-57-15, (044) 404-33-20, (044) 205-73-37

**З БУДЬ-ЯКИХ ПИТАНЬ ЩОДО ТИМЧАСОВОГО ПЕРЕБУВАННЯ:
ВАМ ДОПОМОЖУТЬ РЕГІОНАЛЬНІ ШТАБИ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ УКРАЇНИ:**

Область	Адреса	Телефон
Вінницька обл.	м. Вінниця, вул. Соборна, 89 mail@vn.mns.gov.ua	(0432) 57-22-34 (0432) 46-04-11 (095) 300-87-34 (067) 917 97 05 (гаряча лінія)
Дніпропетровська обл.	м. Дніпропетровськ, вул. Короленка, 4 soc.shtab.dnepr@ukr.net	(056) 770-88-30 (056) 770-88-40 (096) 393-98-05 (063) 807-79-53 (095) 127-92 93
Донецька обл.	м. Донецьк, вул. Гурільових, 13-а hotline@dn.gov.ua	(062) 332-78-37 (062) 332-78 38

Область	Адреса	Телефон
м. Київ	м. Київ, Привокзальна площа, 1; пов. 2 kyiv@mns.gov.ua	(044) 481-14-90 (044) 481-14 92
Київська обл.	м. Київ, площа Лесі Українки, 1 shtabkievobl@gmail.com	(044) 417-54 53
Луганська обл.	kc@ltk.com.ua gu@lg.mns.gov.ua	(0642) 78-03 44
Харківська обл.	м. Харків, вул. Шевченка, 8 help@kharkiv.mns.gov.ua	112, (057) 766-64-74 (050) 484-79 93

ДОПОМОГА ВІД ВОЛОНТЕРІВ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Організація	Контакти	Чим можуть допомогти
Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна»	Національна дитяча «гаряча лінія» (безкоштовно) 0 800 500 225 (з стаціонарного телефону), 772 (з мобільного Київстар, Лайф) Skype консультування: користувач lastrada-ukraine info@la-strada.org.ua.	Інтонаційна, юридична, психологічна допомога
Донбас SOS	(050) 943-42-28, (068) 545-17-96 (063) 785-11-36 www.donbasssos.org	Вивіз із зони бойових дій Розселення Гуманітарна допомога Юридична допомога
Центр взаємодопомоги «Спасем Україну»	0-800-21-00-07 (099) 172-68-68 (097) 725-70-60 (063) 802-22-94 (066) 318-00-35 www.helpua.center	Вивіз із зони бойових дій Розселення Гуманітарна допомога
Гуманітарний штаб допомоги жителям Донбасу	(095) 199-74-81 (050) 620-29-15 (063) 117-89-01 www.fdu.org.ua	Вивіз із зони бойових дій Гуманітарна допомога Розселення Допомога сиротам

Національна асамблея інвалідів України	(099) 563-83-11 тільки люди і діти з інвалідністю www.sos.naiu.org.ua	Вивіз із зони бойових дій Розселення Гуманітарна допомога
Восток SOS	(066) 705-12-57 (099) 102-53-73 (096) 371-18-47 (093) 932-14-86 www.vostok-sos.org	Розселення Гуманітарна допомога Юридична допомога Медична допомога Дозвілля дітей
Організація	Контакти	Чим можуть допомогти
Крим SOS	(063) 073-16-19 (096) 684-88-47 (095) 031-53-97 www.krymsos.com	Розселення Гуманітарна допомога Юридична допомога
Червоний Хрест у м. Харків	(067) 579-42-63 «гаряча лінія», цілодобово	Гуманітарна допомога Інформаційна допомога
Фонд «Мир та порядок» м. Харків	0-800-507-911 «гаряча лінія», цілодобово	Гуманітарна допомога Інформаційна допомога
“Розвиток України”	099 924 19 81, 063 117 89 01, 095 199 74 81	Розселення Гуманітарна допомога
Волонтерська організація «Станція Харьков»	(066) 694-96-78 (057) 712-11-23	Гуманітарна допомога Психологічна допомога Працевлаштування
«Дім друзів»	(068) 790-33-77, (095) 377-70-14	Розселення
Реабілітаційний центр «Шпиталь Майдану» м. Київ	(050) 117-90-07	Розселення Медична допомога Допомога вагітним
Мережа правових приймалень Криму	(050) 823-77-02, (066) 686-65-12 (093) 295-18-27, (098) 808-81-93	Юридична допомога
Центр Зайнятості Вільних Людей	(067) 507-09-30, (066) 500-35-75 (093) 167-37-81	Працевлаштування
Громадська спілка «Рада громадських ініціатив»	(096) 09-09-103 координаційний центр www.rgi.org.ua	Розселення Гуманітарна допомога Правова допомога

**ІНФОРМАЦІЮ ПРО ТРАНЗИТНІ ПУНКТИ
ГРОМАДСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ “ВОСТОК SOS”
МОЖНА ОТРИМАТИ:**

Місто	Контакти
Донецька область, м. Красноармійськ	(097) 841 -78 -71, (067) 462 -36 -02, Коротинський П.А. (067) 763-06-88: Ковган В.В. (0623) 52-16-96: штаб – факс (0623) 52-16-98: зал засідань Пересувний пункт управління: (094) 92-11-112 (067) 653-81-79 (067) 619-18-59 Електронна пошта: mns_ppu@ukr.net
Донецька область, м. Волноваха	(050) 989-68-26, Олександр
Луганська область, м. Сватово	(097) 329-65-20: Кучера В.М. (093) 833-88-55: Бала С.І. Електронна пошта: bala@mns.gov.ua chast37@mnslug.mns.gov.ua (064) 713-39-59: факс

ПСИХОЛОГІЧНУ ДОПОМОГУ ВИ МОЖЕТЕ ОТРИМАТИ:

Організація	Контакти	Чим можуть допомогти
Кризовий центр медико-психологічної допомоги	м. Київ вул. Паньківська, б. 2, кім. 3 Центр працює з 11.00 до 18.00. Тел.: 288 33 85. Телефон довіри Центру: 288 33 48 https://www.facebook.com/kostiuk.in.psy?hc_location=timeline	Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України спільно з Національним медичним університетом імені О.О.Богомольця у Кризовому центрі МПД надає людям безкоштовну психологічну допомогу
Відкрита група психологічна служба майдану	https://www.facebook.com/#!/groups/142673973-7567143/ «ГАРЯЧА ЛІНІЯ» Психологічної служби Майдану: 096 7 300 100	Інформаційно-психологічна підтримка соціуму в зв'язку з кризовою ситуацією в країні. Розміщені пропозиції з проведення заходів (інтерв'ї, профілактика вигорання, навчання) виключно на безоплатній основі

Організація	Контакти	Чим можуть допомогти
Кризовий центр медико-психологічної допомоги	м. Київ вул. Паньківська, б. 2, кім. 3 Центр працює з 11.00 до 18.00. Тел.: 288 33 85. Телефон довіри Центру: 288 33 48 https://www.facebook.com/kostiuk.in.psy?hc_location=timeline	Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України спільно з Національним медичним університетом імені О.О.Богомольця у Кризовому центрі МПД надає людям безкоштовну психологічну допомогу
Професійна асоціація дитячих аналітичних психологів (ПАДАП)	Контакти: 0667486695 – Інна, inna.kyryluk@gmail.com 0997530949 – Наталія, natashaspencer@hotmail.co.uk	Професійна асоціація дитячих аналітичних психологів (ПАДАП) продовжує професійну Лінію допомоги: безкоштовну супервізійну роботу з колегами, дитячими психологами
Психологічна підтримка в патріаршому соборі Воскресіння Христового в Києві	ОБОВ'ЯЗКОВО! за попереднім записом Пн. –Пт. 3 9.00 до 17.00 Тел. (068) 114 38 47 м. Київ, вул. Микільсько-Слобідська, 5	Поради для тих, хто пережив жакливі події або став свідком насильства стосовно іншої людини. Безкоштовно, анонімно, конфіденційно
Лікарі без кордонів	«Гаряча лінія»: 044 253 77 56	Безкоштовні психологічні консультації, тренінги
ГО «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій»	095-286-81-92; 050-445-34-57; 097-585-63-29	Безкоштовні психологічні та психіатричні консультації

Додаток 2

Перелік листів Міністерства освіти і науки України

№ п/п	Назва листа	Номер
1	Лист Міністерства освіти і науки України «Про надання психологічної допомоги учасникам навчально-виховного процесу	№ 1/9-135 від 11.03.2014 р.
2	Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо навчання дітей військовослужбовців, які переїхали з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя на постійне місце проживання до інших населених пунктів України»	№ 1/9-186 від 02.04.2014 р.
3	Лист Міністерства освіти і науки України «Стан та особливості діяльності психологічної служби системи освіти у 2014 –2015 навчальному році»	№ 1/9-374 від 25.07.2014 р.
4	Лист Міністерства освіти і науки України «Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році»	№ 1/9-376 від 25.07. 2014 р.
5	Лист Міністерства освіти і науки України «Методичні рекомендації щодо проведення бесід з учнями загальноосвітніх навчальних закладів з питань уникнення враження мінами і вибухонебезпечними предметами»	№ 1/9-385 від 30.07.2014 р.
6	Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо проведення уроків та виховних заходів з питань протимінної безпеки населення та дітей у загальноосвітніх навчальних закладах»	№ 1/9-419 від 19.08. 2014 р.
7	Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо забезпечення безпеки вихованців, учнів та студентів»	№ 1/-444 від 04.09. 2014 р.
8	Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо організації навчання у загальноосвітніх навчальних закладах осіб, що проживають на тимчасово окупованій території в Автономній Республіці Крим, місті Севастополі та у місцях проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях»	№ 1/9-535 від 14.10.2014 р.

ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ДОПОМОГИ У ПЕРІОД КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Методичні рекомендації

Верстка та дизайн обкладинки:

Н.В. Тілікіна

Редактор:

М.М.Ілляш

Формат 60x84/16

Ум. друк. арк. 4,9.

Тираж 6000 прим. Замовл. ____

Надруковано у друкарні ТОВ «Агентство «Україна»
01054, м. Київ, вул. Гончарова, 55
(Свідощтво про реєстрацію серії ДК № 265 від 30.11.2000 р.)